

TARİXİN QAN YADDAŞI

20 Yanvar faciəsindən 26 il keçir

Ötən əsrin 70-ci illərindən başlayan milli ruhun yüksəlişi xalqımızın illərdən bəri qəlbində yaşatdığı azadlıq mübarizəsində əsas hərəkətverici qüvvəyə çevrilməsində mühüm zəmin oldu. Totalitar sistemin elm və mədəniyyət xadimlərinə, ziyalılara qarşı ağır təzyiqləri, təqib və təhdidləri Sovet İttifaqının bir çox başqa respublikalarında özünü aşkar hiss etdirdiyi halda, cəsur, möhkəm iradə sahibi Heydər Əliyev Azərbaycanda yaradıcı insanlar üçün sərbəst düşüncə və düşündüyünü tam ifadə edə bilmək, alt qatda isə milli-mənəvi ideala, Azərbaycanın dövlətçilik tarixində suverenliyi, müstəqilliyi təmin edən dəyərlərə aparın yolları tapmaq imkanı verən şərait yaratmışdı. 1980-ci illərin sonu, 1990-cı illərin əvvəlində müstəqillik hərəkatının geniş vüsət alması Heydər Əliyev dövründəki həmin iqtisadi yüksəliş və ona paralel azadlıq tarixi fürsətdən dərhal bəhrələnməyə hazır milli mübarizlik ruhunun təşkilatı tapması sayəsində mümkün olmuşdur.

1987-ci ildə Qorbaçov-erməni işbirliyi tərəfindən istefaya göndərildikdən sonra Heydər Əliyevin özünə və ailəsinə qarşı təzyiqlər gücləndi. Amma Heydər Əliyevin siyasi hakimiyyətdən kənarlaşdırılmasının ən ağır zərbəsi Azərbaycana deyildi. Heydər Əliyev siyasi fəaliyyətdən uzaqlaşdıqdan sonra Ermənistanın Azərbaycan əleyhinə çıxışları güclənməyə başladı. 1988-ci il fevralın 20-də Xankəndidə vilayət xalq deputatları sovetinin sessiyası vilayətin Ermənistan "birləşdirilməsi" barədə qərar qəbul etdi. Moskva zahirən erməni separatçılığını müdafiə etmir, hətta Sov.İKP.MK DQMV-nin birləşdirilməsinin qeyri-mümkünlüyü barədə əlahiddə qərar da qəbul edir. Qərarda bunun qarşısını almaq nəticələrinə səbəb ola biləcəyi qeyd olunurdu. Lakin bu qərar kağız üzərində qalır. Dağlıq Qarabağ ətrafındakı siyasi ehtiraslar getdikcə şiddətlənirdi. Həmin illərdə Heydər Əliyev erməni lobbisinin və şovinist dairələrin süni şəkildə yaratdıqları tam siyasi izolyasiyaya idi. Azərbaycan xalqı müdafiəsiz, himayəsiz qalmışdı.

qeyi o dövrün siyasi təlatümlərindən qaçın vəziyyətə düşən milyonlarla insan üçün aydın bir istiqamətə çevrilmişdi.

Ulu öndər Heydər Əliyev 1990-cı il 20 Yanvar faciəsi ilə əlaqədar Azərbaycanın Moskvadakı daimi nümayəndeliyində keçirilmiş təd-

Milli azadlıq hərəkatının zirvəsi

Ulu öndər Heydər Əliyevin siyasi hakimiyyətə qayıdışından sonra 20 Yanvar faciəsinə tam siyasi-hüquqi qiymət verildi

birdə demişdi: "Dağlıq Qarabağ hadisələrinin ilkin mərhələsində ölkənin altı partiya siyasi rəhbərliyi tərəfindən vaxtında zəruri tədbirlər görüldü idi, gərginlik indiki həddə çatmaz, tərəflər itkilərə məruz qalmaz, başlıcası isə 1990-cı il yanvarın 19-dan 20-nə keçən gecə çoxlu insan qırğını ilə nəticələnən hərbi müdaxilə üçün də zəmin yaranmazdı. Bunlar üçün ilk növbədə, Azərbaycan Kommunist Partiyası Mərkəzi Komitəsinin artıq sabiq birinci katibi Vəzirov müqəssirdir. Bu yüksək vəzifədə olduğu müddətdə o, Azərbaycanı demokratiyaya bəzəməyə çalışmışdır. Xalq isə hid-dətlənmişdir. Elə buna görə də Bakıda və Azərbaycanın digər şəhər və rayonlarında aylarla davam edən mitinqlərdə defolər Əzərbaycanın partiya rəhbərliyinin istefası tələbi irəli sürülmüşdür. Söhbət əslində, Vəzirovun istefasının gedişi. Bəs bu məsələ indiyə kimi niyə həl olunmamışdır?"

Yalnız dünən Bakı şəhərində ordu yeridildikdən, qırğın və dağıntılar baş verdikdən sonra Vəzirov Azərbaycanın əslində, qaçmışdır. Bu, böyük səhvdir. Ən böyük səhv isə sözsüz ki, qeyri-ciddi, bu yüksək vəzifəyə əsla yaramayan adamın bir vaxt Azərbaycan Kommunist Partiyası Mərkəzi Komitəsinə birinci katib təyin edilməsi idi. Ancaq iş təkcə bununla bitmir. İndi yanvarın 19-dan 20-nə keçən gecə baş vermiş və bu gün də davam edən faciənin üstündə dayanmaq istəyirəm. Hesab edirəm ki, Azərbaycanı demokratiyaya bəzəməyə öz axarına salmaq, siyasi həyatdakı qeyri-sabitliyi nizamlamaq üçün kifayət qədər imkan olmuşdur. Təəssüf ki, Azərbaycan rəhbərliyi, həmçinin ölkənin altı siyasi rəhbərliyi bu imkanlardan istifadə edə bilməmişdir."

Sov.İKP sirlərini tərk edən ulu öndər özünü partiya ilə əlaqələrinin qırılması belə izah etmişdi: "Mən Kommunist Partiyasına xeyli güc və enerji sərf etmişəm. Mən SSRİ-nin rəhbərliyindən biri olmuşam. Lakin ərim olanda ki, bu quruluşun məhvi ləhbüddür, partiya dönükdür və açıq-aydın xalqın əleyhinədir, mən onun sirlərini heylifilsənəmdən tərk etdim. Azadlıq və demokratiya ideallarına xidmət naminə tərk etdim."

Artıq Heydər Əliyev Moskvada qala bilməzdi. Ulu öndəri ölkənin gələcək müqəddəratının həll olunduğu Vətən, coşqun siyasi hadisələrin mərkəzi özüne sarı çəkirdi. Həç bir vəzifəsi olmadığı və fərdi siyasətdən kənar qaldığı illərdə də hörmət və ehtiramla qarşılanan növbəti addımı onun Moskvadan Azərbaycana qayıtmaq barədə qərar idi. Azərbaycanın həmin dövrdə çox ağır günlərini yaşayırdı. SSRİ-nin dağılmasından sonra Azərbaycan ağır bəlalara üzlaşmış, parçalanmaq təhlükəsi qarşısında qalmışdı. Ona görə də Heydər Əliyev həmin çətin məqamda öz xalqının yanında olmağı meqsəduyğun saydı və Moskvadan Azərbaycana qayıtdı. Amma Heydər Əliyev Mos-

kvada nə qədər təhdid və təzyiqlər altında yaşayırdısa, Azərbaycanda da onu xalq 22-də hakimiyyət tərəfindən bir o qədər təzyiq və hədəflər gözləyirdi. Hətta ulu öndərin siyasi dəst-xətinə və dövlətçilik təcrübəsinə açıq rəğbət göstərən tanınmış yazıçı Əjdər Xanbəyev qətlə yetirilməsi ilə Heydər Əliyevə xəbərdarlıq edilmişdi. Ancaq böyük siyasətçinin öz xalqına inamı, eyni zamanda, xalq bağlılığı tam qarşılıqlı idi. Xalq ona inanır, öz böyük oğlunu bütün təhlükələrdən qorumağa hazır olduğunu bildirdi. Həmçinin inamın nəticəsində Heydər Əliyev 1990-cı il iyulun 20-də təyyarə ilə Bakıya gəldi. İki gün sonra - iyulun 22-də isə səhər saatlarında ulu öndər hakimiyyətin təhdidləri nəticəsində Bakıdan Naxçıvana getməyə məcbur oldu. Bu, böyük qayıdışın başlanğıcı idi. Heydər Əliyevin Moskvadan Naxçıvana qayıdışı, o dövrün bəzi qəzetlərində yazıldığı kimi, əyalət mərkəzinə yox, Vətənə, böyük siyasi fəaliyyətə bəzi şəkildə, birnəfəli, ardıcılı, qətiyyətli qayıdışı idi.

Azərbaycanın siyasi tarixində özünə pariaq iz qoymuş bu böyük şəxsiyyətin Naxçıvanda yenidən siyasi hakimiyyətə qayıdışı, sırası deputat, sonralar isə Naxçıvan Muxtar Respublikasının rəhbəri kimi fəaliyyət göstərmiş Naxçıvandan başlanan müstəqilliyə yolun bütün Azərbaycan siyasi mühtininə aparıcı qüvvəyə çevrilməsi, milli dövlətçiliyin bərpası istiqamətində qəti addımların atılması gətirib çıxardı. Ulu öndər 1990-cı ilin payızında keçirilən seçkilərdə Naxçıvan və Azərbaycan parlamentinə deputat seçildi. 20 Yanvar faciəsinə hüquqi-siyasi qiymət verilməməsi onu ciddi narazıq etdi. 1990-cı ilin noyabr ayında ulu öndərin böyük siyasi nüfuzu sayəsində 20 Yanvar faciəsinə prinsipial qiymət verilməsi məsələsi yenidən gündəmə gəldi. Bu məna Naxçıvan Muxtar Respublikası Ali Məclisinin birinci sessiyasının noyabrın 21-də keçirilən iclası yadda qaldı. Heydər Əliyev xalq deputatı kimi "1990-cı il yanvar ayında törədilmiş Bakı hadisələrində siyasi qiymət verilməsi haqqında" qərar layihəsini işləyib Ali Məclisin müzakirəsinə təqdim etdi. Sessiyadakı çıxışında xalqımızın hərbi, siyasi, mənəvi təcavüzə məruz qalmasınındən narahatlıqla danışıq Heydər Əliyev ürkəngi və qətiyyətlə deyirdi: "Başımıza böyük bəla gəlib, millət əzilib, millətə qarşı təcavüz olub, ancaq indiye qədər Azərbaycan xalqının həyatında baş vermiş bu faciəli hadisəyə qiymət verilməyib... Bu qədar qanunsuzluğa, demokratiyanın pozulmasına dözmək olmaz. Bu məsələyə biz özümlə siyasi qiymət verməliyik, respublikanın ali hakimiyyət orqanından tələb etməliyik ki, bu məsələyə baxsın və günahkarları cəzalandırılsın."

Heydər Əliyevin xalqın milli faciəsi ilə bağlı qaldırdığı taleyüklü məsələ xalq deputatları tərəfindən qətiyyətlə müdafiə olunurdu. Naxçıvan Ali Məclisinin birinci sessiyasında "1990-cı il yanvar ayında törədilmiş Bakı hadisələrinə siyasi qiymət verilməsi haqqında" qərar

qəbul edildi. Naxçıvan MR Ali Məclisinin 21 noyabr 1990-cı il tarixli qərarında göstərilirdi:

"Yanvar faciəsinin səbəklərinin - istər İttifaq, istərsə də respublika rəhbərliyi, sovet, hüquq-mühafizə orqanı işçilərinin, hərbiçilərin bu günədək aşkar edilmiş qanunla məsuliyyətə cəlb olunmaması xalqda dərin hiddət və etiraz doğurmuşdur.

Naxçıvan Muxtar Respublikasının Ali Məclisi bütün bunları işğalçı siyasət və dəqiq düşüncəli hərbi təcavüz kimi qiymətləndirərək insan hüquqların bəyannaməsinin kobud şəkildə pozulması kimi nəzərdə tutulacaq qərara alır:

1. 1990-cı il yanvar ayında Bakı şəhərində törədilmiş qanlı hadisələr Azərbaycan SSR-in suveren hüquqlarına, respublikada gedən demokratik proseslərə qəsd kimi qiymətləndirilsin.
2. Dinc əhaliyə, silahsız kəlləyə, heç bir müqavimət göstərməyən günahsız adamlara qarşı müəyyən edilmiş qətlə, bəzi şəkildə, birnəfəli, ardıcılı, qətiyyətli qayıdışı idi.
3. Bir il yaxın vaxt keçməsinə baxmayaraq, Bakı faciələrinə Azərbaycan SSR ali hakimiyyət orqanları tərəfindən siyasi qiymət verilməməsi, bununla əlaqədar yaradılmış Xüsusi Deputat Komissiyasının işinin qeyri-müəyyən səbəblərdən başa çatdırılmaması qanlı hadisələrin günahkarlarını aşkar çıxarılıb qanuni məsuliyyətə verilməməsinə qəti etiraz olunur.
4. Azərbaycan SSR Ali Sovetindən tələb edilsin ki, an qısa müddətdə həmin məsələni parlamentin müzakirəsinə çıxarsın.
5. Bu qərar qəbul edilən andan 20 Yanvar günü hər il Naxçıvan Muxtar Respublikasında Milli Matəm Günü kimi qeyd edilsin.

Göründüyü kimi, qərarda 20 Yanvar hadisələrini Azərbaycanın suveren hüquqlarına, dinc əhaliyə, heç bir müqavimət göstərməyən günahsız adamlara, Azərbaycan xalqına qarşı açıq təcavüz kimi qiymətləndirilib. Həmçinin Azərbaycanın o vaxt rəhbərliyinin cinayət fəaliyyəti bir daha qeyd olunaraq deyilir ki, Qanlı Yanvar hadisələrinin günahkarlarını üz çıxarmaq, hadisələri təhlil etmək və siyasi qiymət vermək üçün respublika əhəlisinin teklifi tələbinə baxmayaraq faktiki olaraq faciədən ötən müddət ərzində heç bir tədbir görülməmişdir. Qərbiyə idi ki, respublika Ali Sovetinin yanvar hadisələrini təhqiq etməli olan komissiyası da öz işi ilə məşğul olmamışdır. Respublika rəhbərliyinin bu etinasızlığı haqlı olaraq xalqda hiddət və etiraz doğururdu.

Ulu öndər Heydər Əliyev Azərbaycan xalqına qarşı soyqırımı siyasətini həyata keçirməyə rəvac verənlerle mübarizəsini ona qarşı az qala, düşmən mövqədə duran Ali Sovetdə və digər istiqamətlərdə də davam etdirir, böyükdən kiçiyə qədər hər kəsə məlum olan

məşğul oldu. 1994-cü il yanvarın 5-də 20 Yanvar faciəsinin dövründə ildönümünün keçirilməsi ilə bağlı verdiyi fərmandan Milli Məclisə faciəyə tam siyasi-hüquqi qiymət verməsi tövsiyə olunurdu. Yalnız bundan sonra aparılan araşdırmanın nəticəsində məlum oldu ki, 20 Yanvar faciəsinə siyasi-hüquqi qiymətin verilməməsinə maraqlı olan qüvvələr var imiş. 1991-1993-cü illərdə hakimiyyətdə qalmaq istəyən iqtidar, hakimiyyətə gəlmək istəyən müxalifət nümayəndələri bu dəhşətli faciədən yararlanmaq istəyirmişlər. Heydər Əliyev 1994-cü il yanvarın 12-də dövlət komissiyasının geniş iclasında Azərbaycan Respublikası Ali Soveti Milli Şurasının 1992-ci il 19 yanvar tarixli qərarını xatırladaraq bu qərarda yanvar hadisələrinin əsl səbəblərinin açıqlanmadığını, heç qüvvə-nahkarların aşkar edilmədiyini, iki il ərzində həmin qərarın özünü yerinə yetirilmədiyini nəzərə çat-

Ulu öndərin bütün sahələrdə siyasətini uğurla davam etdirən Prezident İlham Əliyev şəhidlərin xatirəsinə xalqın xatırlanması, şəhid ailələrinin sosial məsələlərinin həll edilməsinə xüsusi diqqət göstərir, hər il yanvarın 20-də Şəhidlər xiyabanını ziyarət edərkən "Əbədi məşəl" abidə kompleksinin öünə ekil qoyur. Dövlət başçısı 2004-cü ildə 20 Yanvar faciəsinin 14-cü ildönümünün keçirilməsi ilə bağlı sərəncamında bildirdi ki, Azərbaycan övladları 1990-cı il yanvarın 20-də xalqımızın qəhrəmanlıq salnaməsinə parlaq səhifə yazdılar: "Həmin gün respublikada haqq-ədalətin bərqərar edilməsi tələbləri ilə çıxış edən Azərbaycan xalqının inam və iradəsinə qırıqca, milli məniyyətinin alçalmaq məqsədilə totalitar sovet rejiminin həyata keçirdiyi terror aktı nəticəsində baş verən tarixdə insanlığa qarşı törədilmiş ən ağır cinayətlərdən biri baş verdi. Yüzlərlə günahsız insan yaralandı və qətlə yetirildi. Ən ağır sınaqlara sinə gərmək əzmini bütün dünyaya nümayiş etdirən Azərbaycan övladları 1990-cı il yanvarın 20-də xalqımızın qəhrəmanlıq salnaməsinə parlaq səhifə yazdılar".

Prezident İlham Əliyev 1990-cü il yanvarında şəhid olmuş oğul və qızlarının xatirəsinin əbədiləşdirilməsi, onların xalqa xatırlanması, onların ailələrinin, övladlarının sosial müdafiəsinin gücləndirilməsi üçün mühüm qərarlar vermişdir. Dövlət başçısının 19 yanvar 2006-cı il tarixli "20 Yanvar şəhidinin ailəsi üçün Azərbaycan Respublikası Prezidentinin təqaüdünün təsis edilməsi haqqında" fərmanı ilə şəhid ailələrinə dövlət qayğısını artırmaq məqsədilə təqəddir verilir.

Bu gün Bakıda hər bir azərbaycanlı üçün müqəddəs and yerinə çevrilmiş bir yer var. Bu, 20 Yanvar faciəsi qurbanlarının və Ermənistanın hərbi təcavüzünə qarşı döyüşlərdə həlak olanların dəfn edildiyi Şəhidlər xiyabanıdır.

Hər il olduğu kimi, bu il də Azərbaycan Respublikası Prezidenti Administrasiyası rəhbərliyinin sərəncamı ilə 20 Yanvar faciəsinin ildönümünün keçirilməsi ilə bağlı tədbirlər planı təqəddir edilmişdir. Sənəddə respublikanın şəhər və rayonlarında, o cümlədən idarə və təşkilatlarda 20 Yanvar hadisələri ilə bağlı konfrans, toplantı və müəzakirələrin təşkilini, mədəniyyət ocaqlarında faciəyə həsr olunmuş tamaşaların göstərilməsi, bədii və sənədli filmlərin nümayiş etdirilməsi, bu tədbirlərin kütləvi informasiya vasitələrində geniş işıqlandırılması, dünya ictimaiyyətinin diqqətini faciəyə yönəltmək məqsədilə Azərbaycan xarici ölkələrdəki səfirlikləri, diplomatik nümayəndəlikləri, diaspor qurumları və icmalar vasitəsilə müvafiq tədbirlər keçirilməsi, dünyanın aparıcı kütləvi informasiya vasitələrində, eləcə də televiziya kanallarında və internet şəbəkələrində 20 Yanvar faciəsi barədə materialların verilməsi nəzərdə tutulub.

Tədbirlər planına əsasən, respublikanın bütün tədris müəssisələrində faciəyə həsr edilmiş xüsusi dərəcə aparılır, 20 Yanvar hadisələri zamanı şəhid olanların ailələrinə humanitar yardım verilir, Şəhidlər xiyabanı ərazisində lazımi işlər görülür, Azərbaycan təmsil olunan əsas dini konfessiyaya və qurumlar tərəfindən faciə qurbanlarının xatirəsinə dini mərasimlər təşkil edilir.

Sərəncamda paytaxt ictimaiyyətinin yanvarın 20-də Şəhidlər xiyabanına ziyarətinin təşkilini, saat 12.00-da bütün ölkə ərazisində şəhidlərin xatirəsinin bir dəqiqəlik sükutla yad edilməsi, gəmilər, avtomobillər və qatarlar vasitəsilə səs signallarının verilməsi, gün ərzində Şəhidlər xiyabanında matəm musiqisinin səsləndirilməsi, respublikanın şəhər və rayonlarında, kənd və qəsəbələrində hüzn əlaməti olaraq dövlət bayraqlarının endirilməsi və digər tədbirlər keçirilir.

1990-cı ilin Qanlı Yanvar hadisəsi Azərbaycan xalqı üçün təkcə böyük faciə deyildir. O, ləyaqətini qorumaq üçün hər cür qurban verməyə hazır olan xalqın tarixində şərəfli bir səhifədir. 20 Yanvar faciəsi, eyni zamanda, həm ümum-xalq faciəsi, həm də müstəqillik, istiqbal uğrunda xalqımızın apardığı milli azadlıq hərəkatının zirvəsi kimi Azərbaycan tarixinə həkk olunub. Ümummilli lider Heydər Əliyevin söylədiyi kimi, bu təcavüz xalqımızın mənəvi cəhətdən çox sarısa da, itkilərə məruz qoysa da, onun məniyyətinin tapdalayacağı bilmədi, qürurunu sındıra bilmədi, qəhrəmanlıq salnaməsinə yeni bir səhifə kimi yazdı.

Elnur HACALİYEV,
"Azərbaycan"